

УДК 378.093.5.011.3-051:373.3(100)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/71-2-35>

Юлія ЗУБЦОВА,
orcid.org/0000-0003-2366-796X
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Запорізького національного університету
(Запоріжжя, Україна) zubtsova22@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Автором статті зазначено, що дослідження європейських тенденцій у підготовці вчителів відкриває нові можливості для модернізації педагогічної освіти в Україні, а впровадження найкращих практик із збереження національних надбань має сприяти удосконаленню педагогічної освіти та якісній підготовці здобувачів. В статті проаналізовано зміст Педагогічної Конституції та Національних професійних стандартів країн Європи. Автором визначено основні тенденції підготовки вчителів початкових класів у Польщі, Чехії, Угорщині, Фінляндії, Великій Британії, Німеччині та Франції. Зроблено висновок про те, що особливостями педагогічної освіти в країнах Європи є компетентнісний підхід у навчанні майбутніх вчителів; практикоорієнтоване навчання; формування дослідницької компетентності; застосування активних форм викладання; заохочення до безперервного професійного розвитку. В результаті навчання від майбутнього вчителя очікують, що він буде: володіти знаннями предмета викладання; планувати уроки, з урахуванням сильних сторін та потреб учнів; використовувати оцінювання для забезпечення прогресу учнів; надихати та мотивувати учнів; забезпечувати сприятливе та безпечне середовище навчання; викладати на засадах педагогіки партнерства та ін. Загальними тенденціями, що характерні і для України автором визначено такі: впровадження компетентнісного підходу; гуманізація професійної підготовки; провідний характер педагогічної практики; наявність системи неперервного професійного зростання; підвищення якості надання освітніх послуг, що забезпечить конкурентоспроможність випускників на ринку праці; різноманіття як традиційних, так інноваційних форм та методів викладання в ЗВО; гуманізація в методах і змісті педагогічної освіти та ін. З урахуванням проаналізованого європейського досвіду, в системі підготовки вчителів початкових класів автором запропоновано впроваджувати такі європейські тенденції: посилення правил відбору на педагогічні спеціальності; створення умов для розвитку дослідницької компетентності здобувачів; інтернаціоналізація педагогічної освіти шляхом академічної мобільності здобувачів та викладачів; орієнтація у процесі підготовки майбутніх педагогів на європейські виховні цінності й ідеали; зорієнтованість навчання на індивідуальну, самостійну роботу студента, здобуття досвіду роботи за спеціальністю; підвищення якості педагогічної практики через запровадження підготовки менторів.

Ключові слова: вчитель початкових класів, професійна підготовка, стандарти освіти, компетентності.

Yuliia ZUBTSOVA,
orcid.org/0000-0003-2366-796X
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Preschool and Primary School Education
Zaporizhzhia National University
(Zaporizhzhia, Ukraine) zubtsova22@gmail.com

FEATURES OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS' TRAINING IN EUROPEAN COUNTRIES

The author of the article notes that researching European trends in teacher preparation opens up new possibilities for modernizing pedagogical education in Ukraine. The adoption of best practices while preserving national achievements is expected to contribute to the improvement of pedagogical education and the quality training of learners. The article analyzes the content of the Pedagogical Constitution and National Professional Standards of European countries. The author identifies key trends in the preparation of primary school teachers in Poland, the Czech Republic, Hungary, Finland, the United Kingdom, Germany, and France. The conclusion is drawn that distinctive features of pedagogical education in European countries include a competency-based approach to teaching future teachers, practice-oriented learning, the cultivation of research competence, the application of active teaching methods, and encouragement of continuous professional development. Future teachers are expected to possess subject knowledge, plan lessons considering students' strengths and needs, use assessment for student progress, inspire and motivate students, provide a favorable and safe learning environment, teach based on partnership principles, and more. Common trends, also applicable to Ukraine,

include the adoption of a competency-based approach, humanization of professional training, leading pedagogical practice, the existence of a continuous professional growth system, and enhancement of the quality of educational services to ensure graduates' competitiveness in the job market. Additionally, diversity in traditional and innovative teaching methods, humanization of teaching methods and content in pedagogical education, among others, are highlighted. Taking into account the analyzed European experience, the author suggests incorporating European trends into the training of primary school teachers in Ukraine, such as strengthening selection criteria for pedagogical specialties, creating conditions for the development of research competence among learners, internationalizing pedagogical education through academic mobility of learners and instructors, orienting future educators toward European educational values and ideals, emphasizing individual, independent student work and gaining specialized experience, and improving the quality of pedagogical practice through mentor training.

Key words: primary school teacher, professional training, standards of education, competences.

Постановка проблеми. Одним із завдань вищої освіти в Україні є інтеграція до європейського освітнього та наукового простору. Реалізація цього завдання передбачає вивчення та аналіз зарубіжного досвіду професійної підготовки майбутніх педагогів. Дослідження світових тенденцій у підготовці вчителів відкриває нові можливості для модернізації педагогічної освіти в Україні і є джерелом власної стратегії розвитку. Упровадження найкращих практик із збереженням національних надбань має сприяти удосконаленню педагогічної освіти та якісній підготовці здобувачів.

Аналіз досліджень. Тенденції розвитку професійної підготовки вчителів у різних країнах вивчали такі вітчизняні дослідники: Н. Авшенюк, К. Біницька, Т. Десятов, Л. Дяченко, І. Задорожна, С. Ковальова, Ю. Короткова, Т. Кошманова, К. Котун, Т. Кристопчук, Т. Кучай, О. Локшина, М. Марусинець, Н. Мельник, О. Огієнко, Л. Поліщук, Н. Постригач, А. Сбруєва, С. Сисоєва, О. Сулима, Л. Пуховська, В. Филипська, С. Шандрук та ін. Науковці приділяють увагу дослідженню нормативно-правової бази організації професійної підготовки, вивченню системи педагогічної освіти, сучасним технологіям підготовки, гендерним питанням у галузі педагогічної освіти, розвитку післядипломної педагогічної освіти та ін.

Мета статті – визначити провідні тенденції у підготовці майбутніх вчителів початкових класів у країнах Європи.

Виклад основного матеріалу. Загальні тенденції та принципи розвитку педагогічної освіти, базові компетентності, якими має володіти вчитель визначено у таких документах як Педагогічна Конституція Європи та Національні професійні стандарти.

Так, основні ціннісно-методологічні засади підготовки нового вчителя в країнах Європи було проголошено під час проведення Другого Форуму ректорів педагогічних університетів Європи і занотовано у Педагогічній Конституції Європи у м. Франкфурт-на-Майні (травень 2013 р.). В документі визначено принципи розвитку педагогічної

освіти, зміст, умови, цінності та наголошено на тому, що вчитель є одним із ключових суб'єктів позитивних змін та провідником демократичних ідей і високої моральності.

В Конституції зазначено, що навчання педагогів має відбуватися у відповідності до загальнолюдських цінностей та, разом з тим, враховувати національні особливості. Визначено базові компетентності, якими повинен володіти вчитель XXI століття, серед яких комунікативна компетентність, компетентність самоідентичності, справедливості, лідерська, дослідницько-аналітична компетентність, здатність до навчання впродовж життя, емпатія, а також здатність забезпечити освітнє середовище, яке сприяє благополуччю кожної дитини (Pedagogical Constitution of Europe, 10).

Україна була однією із сторін-ініціаторів Педагогічної конституції, відповідно заклади вищої педагогічної освіти мають враховувати провідні положення документу в професійній підготовці майбутніх педагогів.

Розглянемо деякі професійні стандарти та загальні тенденції підготовки вчителів у Європі.

Як правило, Національні професійні стандарти у Європі є основою Акредитаційних програм підготовки педагогів та включають етапи навчання, підготовки, підтримки та професійного розвитку, відображаючи цілісність та безперервність розвитку педагога.

Так, серед загальних тенденцій процесу професійної підготовки майбутніх педагогів в країнах Східної Європи, можна виділити такі:

- забезпечення вчителів універсальними і глибокими знаннями в галузі освіти і педагогіки;
- сприяння усвідомленню відповідальності та активної участі у досягненні соціальних і економічних цілей держави;
- збільшення обсягу педагогічної практики (Біницька, 2018: 312).

До прикладу, освітній процес вищої педагогічної освіти майбутніх вчителів початкових класів у Польщі ґрунтується на положеннях розпорядження «Про стандарти освіти в рамках підго-

товки до вчительської професії», «Про стандарти навчання вчителів» та включає три основних модулі:

1) навчальні дисципліни, пов'язані з певним напрямом навчання / спеціальністю;

2) навчальні дисципліни педагогічного та психологічного спрямування;

3) навчальні дисципліни пов'язані з дидактичною підготовкою У змісті професійної підготовки акцентується на психологічному та виховному аспектах.

Так, у студентів формується готовність до реалізації виховних, піклувальних, терапевтичних функцій. Також під час підготовки наголошується на важливості взаємодії школи, сім'ї, психолого-педагогічних служб та інших виховних інституцій для профілактики залежності від психотропних речовин, попередження агресії й насильства, булінгу, підтримці дітей, що мають відхилення в розвитку. Не тільки у навчальній, а й виховній роботі зосереджується увага на використанні новітніх інформаційних систем, методів та технік виховання.

Провідними формами та методами навчання у польських закладах вищої освіти є е-навчання, дидактичні ігри, вправи, польові заняття, лабораторні роботи, індивідуальні та групові проекти, участь у дискусіях, написання есе, усні та письмові іспити (Біницька, 2018).

Програма навчання у Чехії складається із загальноосвітнього, предметного, предметно-дидактичного, педагогіко-психологічного компонентів та спеціалізації. Практична підготовка майбутніх вчителів є складовою предметної дидактики, педагогіко-психологічного змісту та спеціалізації з компонентами програми (Біницька, 2018: 72).

Формуванню в студентів позитивного ставлення до процесу навчання сприяють такі активні форми навчання, як інтерактивне, кооперативне, проектне, відкрите та віртуальне навчання.

У процесі підготовки вчителів Угорщини широко використовуються:

– інноваційні форми організації освітнього процесу: редуційовані лекції, холізм-лекції, слайд-лекції, семінари-резюме, рефлексивні семінари, тренінги;

– інноваційні методи: метод проектів, кейс-метод, мікровикладання, портфоліо, дослідницькі, проблемні, ігрові методи;

– інноваційні технології навчання: інтерактивні, проектні, проблемні, контекстні, модульні, групові, мультимедійні, інформаційно-комунікаційні.

Практична підготовка здобувачів ґрунтується на партнерських засадах між закладами вищої освіти та школами, де працюють вчителі-мен-

тори, які мають відповідну акредитацію після проходження курсів з підготовки керівників педагогічної практики (Неперервна педагогічна освіта в зарубіжних країнах, 2018: 86).

Серед країн Північної Європи, особливий інтерес для нас становить педагогічна освіта у Фінляндії, оскільки для здійснення освітньої реформи в Україні використовувався досвід саме цієї країни.

Так, фінська системи підготовки педагогічних кадрів характеризується автономією університетів, реалізацією програми інтернаціоналізації вищої та педагогічної освіти, системою самоуправління без інспекторів. У Фінляндії, де спостерігається високий конкурс вступу на педагогічні факультети, при підготовці майбутніх вчителів початкових класів посилюється роль когнітивного компонента. Разом з тим навчання має гуманістичний характер та здійснюється на засадах компетентнісного підходу. Провідними принципами підготовки є індивідуалізація та диференціація; гнучкість курикулуму; професіоналізм викладачів; креативність у навчанні, формування цілісної особистості та потреби у самовдосконаленні (Зарубіжний досвід професійної підготовки педагогів, 2014).

У положенні про педагогічну освіту Фінської національної ради з освіти визначено компетентності, якими має володіти майбутній вчитель: предметна, емоційна, соціальна, комунікативна, інтелектуальна (здатність до аналітичного мислення), ситуативна (уміння діяти відповідно до ситуації), часова (вміти раціонально розподіляти час), курикулярна (розумінням програми плану викладання та навчання), інформаційно-комунікаційна, компетентність безперервного навчання. Фінську систему підготовки відрізняє особливий підхід до формування дослідницької компетентності. Так, важливою є здатність здобувача мислити і діяти на основі теоретичних знань та наукового дослідження. Вчителі мають розвивати себе на основі нових розробок (Котун, 2014).

Ще однією особливістю фінської системи є забезпечення проходження педагогічної практики не тільки у муніципальних школах, але й спеціальних педагогічних тренувальних школах, що діють при університетах Фінляндії. Враховуюче те, що практичне навчання відбувається протягом всієї педагогічної підготовки, є можливість (та вимога) здійснювати наукове дослідження, що позитивно позначається на якості магістерської роботи (Зарубіжний досвід професійної підготовки педагогів, 2014: 64).

Формуванню дослідницьких умінь шляхом розв'язку запропонованих викладачем різних

типів дослідницьких завдань приділяється увага і у Великій Британії (Филипська, 2021).

Н. Авшенюк, досліджуючи питання професійної підготовки вчителів у Англії й Уельсі, зазначає, що стандартизація педагогічної освіти тут актуалізувала проблему визначення поняття «якісний вчитель» (quality teacher) та, відповідно, чинників, які впливають на якість, ефективність і важливість роботи педагога для досягнення навчальних результатів (Авшенюк, 2005: 12).

Науковиця доводить, що основним механізмом стандартизації педагогічної освіти в Англії й Уельсі на рубежі XXI ст. стала державна акредитація педагогічних навчальних закладів різних типів, яка є необхідною умовою функціонування педагогічного навчального закладу. Критерії, за якими здійснюється акредитація, розподілені за чотирма напрямками, а саме: вимоги до абітурієнтів; підготовка й оцінювання майбутніх учителів; управління партнерськими відносинами в межах базової підготовки вчителів; забезпечення якості підготовки (Авшенюк, 2005: 16).

У преамбулі документу «Стандарти вчителів. Методичні рекомендації для керівників шкіл, працівників школи та органів управління» (Teachers' Standards. Guidance for school leaders, school staff and governing bodies) 2012 року зазначено, що вчителі несуть відповідальність за досягнення найвищих результатів у своїй роботі, мають володіти міцними предметними знаннями, бути самокритичними; повинні будувати позитивні професійні стосунки та працювати з батьками в інтересах учнів.

Згідно цих стандартів вчителі повинні:

- ставити високі очікування, які надихають, мотивують учнів;
- сприяти прогресу та високим результатам учнів;
- демонструвати знання предмета та навчальної програми;
- планувати та проводити якісно структуровані уроки;
- адаптувати викладання, у відповідності до сильних сторін та потреб усіх учнів;
- використовувати оцінювання для забезпечення прогресу учнів;
- ефективно керувати діяльністю, щоб забезпечити сприятливе та безпечне середовище навчання;
- виконувати професійні обов'язки, які не обмежуються лише навчальною діяльністю (спілкування з колегами, батьками; професійний розвиток тощо).

Також в документі наголошується на важливості особистої та професійної поведінки, до

прикладу, вчителі мають: підтримувати високі стандарти етики та поведінки в школі та за її межами; будувати стосунки з учнями, засновані на взаємній повазі; проявляти толерантність і повагу до прав інших; поважати політику та практику школи, в якій вони викладають; діяти в межах законодавчих рамок, які визначають їхні професійні обов'язки та відповідальність (Teachers' Standards, 2021).

Майбутні вчителі, навчаючись в університетах Великобританії більше 50% часу проводять на практиці в школах, з якими укладені угоди про партнерство. Здійснюючи набір абітурієнтів, звертають увагу на вміння налагоджувати відносини з учнями та колегами; наявність почуття гумору; прагнення працювати в команді; схильність до професійно-особистісного спілкування; здатність вирішувати складні життєві та педагогічні ситуації, а також звертається увага на психічне та фізичне здоров'я абітурієнтів (Зарубіжний досвід професійної підготовки педагогів, 2014: 14–15).

Розповсюдженими методами заохочення студентів до самовдосконалення є індивідуальні (внутрішні) методи, а саме, критичний аналіз власної діяльності; рефлексивний метод (Филипська, 2021).

Аналізуючи педагогічну освіту у країнах Західної Європи, цікавою для нас стала практика на професійну придатність у Німеччині, яку мають пройти абітурієнти до початку навчання в університеті (мінімум 20 днів) (Зарубіжний досвід професійної підготовки педагогів, 2014: 45).

Значущість практичної підготовки зберігається і під час навчання, а також приділяється увага психолого-педагогічній підготовці, яка є практикоорієнтованою, спрямованою на розвиток професійних компетентностей і особистої відповідальності майбутнього педагога. З метою ефективної реалізації практичних компонентів у підготовці майбутніх учителів створено центри підготовки вчителів на базі університетів, ключовою метою діяльності яких є забезпечення взаємодії закладу вищої освіти зі школами (Дяченко, 2016: 9).

Результати навчання відбивають у формах організації навчального процесу. Так, традиційним і для нашої підготовки є те, що під час лекцій формуються знання, а під час практичних занять (практикумів) уміння та мотивація до професійної діяльності. Окремо виділяються такі форми організації освітнього процесу як семінар, де відпрацьовуються вміння «володіти» знаннями, проєкт та дипломна робота бакалавра – здатність «змінювати»; робота магістра знаходиться у проміжному положенні між «змінювати» і «створювати», а ступеню «створювати» відповідає дисертація

(Зарубіжний досвід професійної підготовки педагогів, 2014: 48).

Також для німецької системи притаманна неперервність педагогічної освіти, що забезпечується навчанням в університеті, стажуванням в школі (тьюторіал, наставництво, коучінг) та післядипломної освіти (Дяченко, 2016).

Підготовка майбутніх педагогів у Франції містить загальноосвітній компонент (цикл дисциплін суспільно-політичного й культурно-освітнього спрямування), спеціально-предметний (дисциплін зі спеціальності) та психолого-педагогічний компонент (теоретичні дисципліни та педагогічну практику).

В освітньому процесі викладачі використовують дискусії, вправи комунікативно-діалогічного характеру, експериментальні вправи, аналіз педагогічних ситуацій. Зазначимо, що курси загальноосвітнього та спеціально-предметного компонентів зорієнтовані на науково-дослідну діяльність.

Протягом двох років навчання майбутні вчителі обов'язково ведуть уроки в початковій школі, із якою співпрацює заклад освіти. В разі успішного проходження практики здобувач допускається до випускних іспитів (Спіцин, Хміль, 2020: 58).

Відтак, можна стверджувати, що особливостями педагогічної освіти в країнах Європи є:

- компетентнісний підхід у навчанні майбутніх вчителів;
- практикоорієнтоване навчання;
- формування дослідницької компетентності;
- застосування активних форм викладання;
- заохочення до безперервного професійного розвитку.

Аналіз національних систем професійної підготовки вчителів у зарубіжних країнах дозволяє зробити висновок про такі загальні тенденції, що характерні і для України:

- впровадження компетентнісного підходу;
- гуманізація професійної підготовки;
- провідний характер педагогічної практики;
- наявність системи неперервного професійного зростання;
- підвищення якості надання освітніх послуг, що забезпечить конкурентоспроможність випускників на ринку праці;
- різноманіття як традиційних, так інноваційних форм та методів викладання в ЗВО;
- гуманізація в методах і змісті педагогічної освіти та ін.

Схожим є і групування дисципліни за освітніми компонентами: загальноосвітнім, психолого-педагогічного спрямування та дидактичним (предметно-дидактичним).

Не дивлячись на національні особливості кожного стандарту, схожими є і результати навчання. Від майбутнього вчителя очікують, що він буде:

- володіти знаннями предмета викладання;
- планувати уроки, з урахуванням сильних сторін та потреб учнів;
- використовувати оцінювання для забезпечення прогресу учнів;
- надихати та мотивувати учнів;
- забезпечувати сприятливе та безпечне середовище навчання;
- викладати на засадах педагогіки партнерства та ін.

Спільними фаховими компетентності, якими повинен володіти вчитель можна назвати комунікативну, предметно-методичну, лідерську, здатність до навчання впродовж життя, емоційну, інформаційно-комунікаційну.

Разом з тим, вважаємо доцільним, застосувати такі європейські тенденції в процес підготовки вчителів в Україні:

- посилення правил відбору на педагогічні спеціальності (використання тесту на професійну придатність та / або практику на профпридатність до початку навчання у ЗВО);
- створення умов для розвитку дослідницької компетентності здобувачів;
- інтернаціоналізація педагогічної освіти шляхом академічної мобільності здобувачів та викладачів;
- орієнтація у процесі підготовки майбутніх педагогів на європейські виховні цінності й ідеали;
- зорієнтованість навчання на індивідуальну, самостійну роботу студента, здобуття досвіду роботи за спеціальністю;
- підвищення якості педагогічної практики через запровадження підготовки менторів (керівників педагогічної практики).

Висновки. Таким чином, у європейському співтоваристві вчитель розглядається як носій культурних змін, а якісна професійна педагогічна освіта є інструментом соціальної злагоди та економічного зростання. Зміст підготовки вчителів у зарубіжних країнах ґрунтується на компетентнісному та діяльнісному підході шляхом застосування інтерактивних форм та методів навчання, в тому числі, через проблемні, проєктні, дослідницькі технології. Використання позитивного європейського досвіду сприятиме удосконаленню підготовки майбутніх вчителів в Україні з урахуванням національної самобутності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авшенюк Н. М. Стандартизація професійної підготовки вчителів у Англії й Уельсі (кінець ХХ – початок ХХІ ст.): автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ, 2005. 21 с.
2. Біницька К. Підготовка майбутніх учителів початкової освіти у країнах Східної Європи: теорія і практика: монографія / за наук. ред. Г. Терешчука. Хмельницький: ФОП Цюпак А.А., 2018. 376 с.
3. Біницька К. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової освіти в університетах чеської республіки. *Молодь і ринок*. 2018. № 4 (159). С. 70–75.
4. Дяченко Л. М. Психолого-педагогічна підготовка майбутніх учителів загальноосвітніх шкіл в університетах Федеративної Республіки Німеччина: стан і реалії: метод. рек. Київ: ДКС центр, 2016. 84 с.
5. Зарубіжний досвід професійної підготовки педагогів: аналітичні матеріали / Н. М. Авшенюк, Л. М. Дяченко, К. В. Котун, М. М. Марусинець, О. І. Огієнко, О. В. Сулима, Н. О. Постригач. Київ : ДКС «Центр», 2017. 83 с.
6. Котун К. В. Педагогічна освіта Фінляндії у контексті європейського виміру: метод.рек. Київ: Вид. Ін-ту обдарованої дитини, 2014. 60 с.
7. Неперервна педагогічна освіта в зарубіжних країнах: інформаційно-аналітичні матеріали / Н. М. Авшенюк, К. В. Годлевська, Л. М. Дяченко, К. В. Котун, М. М. Марусинець, О. І. Огієнко, Н. О. Постригач, Я. М. Пилинський; за заг. ред. Н. М. Авшенюк. Київ: ТОВ «ДКС Центр», 2018. 150 с.
8. Спіцин Є., Хміль Т. Особливості професійної підготовки вчителів початкових класів у зарубіжних країнах. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогіка*. 2020. 2(12). С. 54–62.
9. Филиппська В. Заохочення студентів до самовдосконалення: досвід України та Великої Британії (початок ХХІ століття). *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2021. Випуск 194. С. 177–183.
10. Pedagogical Constitution of Europe. *Interdisciplinary Studies of Complex Systems*. 2016. № 8. P. 5–11.
11. Teachers' Standards. Guidance for school leaders, school staff and governing bodies. July 2011 (introduction updated June 2013, latest terminology update December 2021). URL: <https://cutt.ly/ywLLJNSH>

REFERENCES

1. Avsheniuk N. M. (2005) Standartyzatsiia profesiinoi pidhotovky vchyteliv u Anhlii y Uelsi (kinets XX – pochatok XXI st.) [Standardization of professional training of teachers in England and Wales (late 20th – early 21st centuries)]: avtoref. dys... kand. ped. nauk: 13.00.04. Kyiv. 2005. 21. [in Ukrainian].
2. Bynyska K. (2018) Pidhotovka maibutnix uchyteliv pochatkovoї osvity u krainakh Skhidnoi Yevropy: teoriia i praktyka: monohrafiia [Training of future teachers of primary education in the countries of Eastern Europe: theory and practice: monograph] / za nauk. red. H. Tereshchuka. Khmelnytskyi. 376. [in Ukrainian].
3. Bynyska K. (2018) Profesiina pidhotovka maibutnix uchyteliv pochatkovoї osvity v universytetakh cheskoї respubliky [Professional training of future teachers of primary education in the universities of the Czech Republic]. *Molod i rynek*. 4 (159). 70–75. [in Ukrainian].
4. Diachenko L. M. (2016) Psykholoho-pedahohichna pidhotovka maibutnix uchyteliv zahalnoosvitnix shkil v universytetakh Federatyvnoi Respubliky Nimechchyna: stan i realii: metod. rek. [Psychological and pedagogical training of future teachers of secondary schools in the universities of the Federal Republic of Germany: state and realities] Kyiv. 84. [in Ukrainian].
5. Zarubizhnyi dosvid profesiinoi pidhotovky pedahohiv: analitychni materialy (2017) [Foreign experience of professional training of teachers: analytical materials] / N. M. Avsheniuk, L. M. Diachenko, K. V. Kotun, M. M. Marusynets, O. I. Ohienko, O. V. Sulyma, N. O. Postryhach. Kyiv. 2017. 83. [in Ukrainian].
6. Kotun K. V (2014). Pedahohichna osvita Finliandii u konteksti yevropeiskoho vymiru: metod.rek. [Pedagogical education in Finland in the context of the European dimension] Kyiv. 60. [in Ukrainian].
7. Neperervna pedahohichna osvita v zarubizhnykh krainakh: informatsiino-analitchni materialy (2018) [Continuous pedagogical education in foreign countries: informational and analytical materials] / sheniuk, K. V. Hodlevska, L. M. Diachenko, K. V. Kotun, M. M. Marusynets, O. I. Ohienko, N. O. Postryhach, Ya. M. Pylynskyi; za zah. red. N. M. Avsheniuk. Kyiv. 150. [in Ukrainian].
8. Spitsyn Ye., Khmil T. (2020) Osoblyvosti profesiinoi pidhotovky vchyteliv pochatkovykh klasiv u zarubizhnykh krainakh [Peculiarities of professional training of primary school teachers in foreign countries]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohika*. 2(12). 54–62. [in Ukrainian].
9. Fylypska V. (2021) Zaokhochennia studentiv do samovdoskonalennia: dosvid Ukrainy ta Velykoї Brytanii (pochatok XXI stolittia) [Encouraging students to self-improvement: the experience of Ukraine and Great Britain (beginning of the 21st century)]. *Naukovi zapysky. Serii: Pedahohichni nauky*. 194. 177–183. [in Ukrainian].
10. Pedagogical Constitution of Europe (2016). *Interdisciplinary Studies of Complex Systems*. 8. 5–11.
11. Teachers' Standards (2021). Guidance for school leaders, school staff and governing bodies. July 2011 (introduction updated June 2013, latest terminology update December 2021). URL: <https://cutt.ly/ywLLJNSH>